

Emlékezés Petrovics Elekre, (1873-1945) a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Elek Petrovics (1873-1945), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

A jogi tanulmányokat folytató, államtudományi diplomát szerzett Petrovics Elek nem csupán jogásként ismert. Mint muzeológus, művészeti író és művészettörténész tett szert hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt hírnévre. Petrovics Deregnyőn (Zemplén vármegye) született a mai Szlovákia területén, 1873. augusztus 10-én. Édesapja Petrovics Elek a Lónyay család jószágigazgatója, jószágfelügyelő, édesanyja Horn Regina, testvére pedig Petrovics Géza császári és királyi műszaki akadémiai hallgató volt, ő azonban igen fiatalon, 21 éves korában elhunyt.¹

Petrovics Eleket a Magyar Tudományos Akadémia 1924. május 8-án tartott közgyűlésén választotta levelező tagjának. Akadémiai székfoglaló értekezését évekkel később, 1933. január 30-án „Jegyzetek művészetünk történetéhez a 19. század első felében” címmel tartotta. A székfoglaló előadás nyomtatásban az *Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály köréből* sorozat 25. kötetében jelent meg. Petrovics Eleket a Magyar Tudományos Akadémia 1941. május 16-án tartott közgyűlésén választotta rendes tagjának.

Petrovics Elek államtudományi jogi tanulmányait 1891 és 1896 között végezte Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán, majd Berlinben folytatott jogi tanulmányokat. Egyetemi tanulmányait követően, 1896-tól a Belügyminisztériumban dolgozott, különböző beosztásokban. A Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályának tisztviselője volt 1896 és 1912 között. Ugyanennek az Osztálynak lett miniszteri osztálytanácsosi rangban az osztályvezetője 1912 és 1914 között.²

1914-től a Szépművészeti Múzeum igazgatója, 1921-től 1935-ig a múzeum főigazgatója. Talán erről a tevékenységéről a legismertebb és múzeumi működése hagyott legmaradandóbb nyomot hátra. A művészeti gyűjteményt a feljegyzések szerint jó ízléssel bővítette. Újjá szervezte a Szépművészeti Múzeumot, megalapította az egyiptomi gyűjteményt³ és archívumát, és nevéhez fűződik az Új

¹ Petrovics Elek - SzM bibliográfiája, <https://bibliografia.szepmuveszeti.hu>, Összeállította: Illés Eszter, 2024.dec.15.

² Kozák Péter: Petrovics Elek, <https://www.nevpont.hu/palyakep/petrovics-elek-76d7c> 2013.

³ Kozák Péter: Petrovics Elek, <https://www.nevpont.hu/palyakep/petrovics-elek-76d7c> 2013.

Magyar Képtár megnyitása a Múcsarnokban.⁴ Valamennyi forrás hangsúlyozza azonban, hogy elsősorban a XX. század művészete állt érdeklődése középpontjában. „Mosolygó arcok fogadták a hírt, hogy a király és minisztere Petrovics Eleket ültette abba a székbe, amelyben valamikor Pulszky Károly ült. Akik mellékgondolat nélkül örültek neki, azok arra gondoltak, hogy végre olyan férfi került az ország első művészeti múzeumának élére, ki életét teszi föl arra, hogy méltó módon teljesítse feladatát, s kinek azon a helyen semmi egyéb ambíciója nem lesz, mint hogy használjon az ügynek, ki azt az előkelő helyet nem közbenső grádusnak tekinti, hanem élete végső céljának. Mindenki erre gondolt, aki Petrovicsot csak valamennyire is, akár személye szerint, akár csak írásaiból is ösmeri.”⁵

Majovszky Pál műgyűjtő, újságíróval dolgozott együtt, aki a múzeum igazgatójának javasolta, mindketten sokat tettek a nagybányai művésztelep elismertetése érdekében. Ferenczy Károly⁶ nevének és művészetének megismertetéséhez is jelentősen hozzájárultak. A művésztelep 1896-ban jött létre, az egyik leghíresebb alkotójuk Ferenczy Károly volt, aki később meghatározta a művészi irányvonalat. A művészek érvényre juttathatták saját szubjektív látásmódjukat és nem volt szükséges semmilyen előzetes tanulmány a művésztelephez való csatlakozáshoz. A naturalista felfogású művésztelep 1937-ben szűnt meg.⁷

Mint múzeumigazgatót, Petrovics Eleket zárkózott és megfontolt emberként ismerték, mint író pedig igazságot keresőnek, „sokat törő”, nehezen író emberként jellemzik. „A magyar művészet gyűjteményének minél teljesebb kiépítése, a külföld régi művészetéből csak az elsőrendű daraboknak gyűjtése...” ez volt célkitűzése, mint múzeumigazgatónak.⁸ Farkas Zoltán szerint „Petrovics Elek volt az, aki európai és amellet magyar intézményt teremtett a Szépművészeti Múzeumból.”⁹ Petrovics Eleket a források sok lelki küzdelmet magában folytató, meggyőződésében meg nem ingatható, nem befolyásolható emberként jellemzik.

⁴Magyar életrajzi Lexikon, Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12182.htm>

⁵ Elek Artúr: Petrovics Elek, az író, Nyugat, 1924. 8-9. szám, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00357/10849.htm>

⁶ Ferenczy Károly (Bécs, 1862. február 8. – Budapest, 1917. március 18.) magyar festő

⁷ Sebestyén Ágnes: A nagybányai művésztelep története, <https://www.hung-art.hu/vezetes/nagybany/>

⁸ Elek Artúr: Petrovics Elek, az író, Nyugat, 1924. 8-9. szám, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00357/10849.htm>

⁹ Farkas Zoltán: Petrovics Elek, Nyugat, 1935. 8. szám, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00595/18798.htm>

Petrovics Elek 1922-től a Kisfaludy Társaság tagjai sorba lépett. A Kisfaludy Társaság¹⁰ a magyar irodalom támogatását tűzte ki célul. A Társaság Kisfaludy Károly halála után jött létre, és pályaműveket lehetett benyújtani hozzá, melyeket jutalmazott. Minden évben pályázatot írt ki egy megadott témakörben. Műfordításokat is készített, 1847-ben pedig elindította a Szépirodalmi Szemlét, valamint támogatta a népköltészet fellendülését. Talán a leginkább említésre méltó eredménye Arany János felfedezése volt, de említésre érdemes az a gondolat is, miszerint Vörösmarty Mihály Hymnus című művét a Társaság megnyitó ülésére írta. Boldog Zoltán mutat rá írásában, hogy sok olyan információ van, amit kevesen tudnak Kölcsey Ferenc Himnuszáról. Nevezetesen azt, hogy Vörösmartynak is van egy Hymnusa, ennek megírásával az volt a célja a” katolikus Toldy Ferencnek (a Kisfaludy Társaság alapítója, irodalomtörténész) és a szintén katolikus Vörösmartynak, hogy megpróbálják háttérbe szorítani a protestáns Kölcsey Himnusát.”¹¹

Petrovics Elek tagja volt a Szinyei Merse Pál Társaságnak is.¹² A Szinyei Merse Pál Társaságot 1920. március 12-én alapították a művész tisztelői emléke megőrzése és fiatal művészhetségek felkarolása céljából. A Társaság rendes, tiszteletbeli és meghívott tagokkal rendelkezett. Feltörekvő tehetségek számára a Társaság ösztöndíjakat adományozott. A Társaság tagjai Szinyei Merse Pál és a Nagybányai művésztelep munkásságát szerették volna folytatni. Első elnöke Csók István volt, társelnökei Lyka Károly és Petrovics Elek voltak. A Társaság 1949-ben szűnt meg politikai nyomásra. A rendszerváltást követően 1992-ben szervezték újjá.

Petrovics Elek az elsők között, 1930-ban kapott Corvin koszorút. Megemlítjük, hogy Horthy Miklós kormányzó Klebelsberg Kunó kultuszminiszter előterjesztésére 1930. október 11-én írta alá a Corvin-lánc, a Corvin-koszorú és a Corvin-díszjelvény alapító okiratát.¹³

¹⁰ A Kisfaludy Társaság, In Arcanum, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Spenot-a-magyar-irodalom-tortenete-1/iii-kotet-a-magyar-irodalom-tortenete-1772-tol-1849-ig-2027/irodalmunk-a-reformtorekvesek-a-forradalom-es-a-szabadsagharc-koraban-az-1820-as-evektol-1849-ig-2677/a-romantika-aramaban-18251841-2678/a-szellemi-élet-reformja-az-1820-as-30-as-evekben-269E/51-az-akademia-es-a-kisfaludy-tarsasag-horvath-karoly-26C1/a-kisfaludy-tarsasag-26CE/>

¹¹ Boldog Zoltán: 10 dolog, amit kevesen tudnak a Himnuszról, 2015. január. 25. Irodalmi Jelen, <https://www.irodalmijelen.hu/2015-jan-25-1436/10-dolog-amit-kevesen-tudnak-himnuszrol>

¹² Szinyei Merse Pál Társaság, <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/muveszet/szinyei.html>

¹³ Ablonczy Balázs: A kitűnők, A korszak kulturális kitüntetettjei, Rubicon online, 2007. 4-5. <https://rubicon.hu/cikkek/a-kitunok>

Petrovicsot felvilágosult, haladó szellemiségű kritikusként írják le a korabeli források. 1918-ban elindította a Szépművészeti Múzeum Évkönyveit, 1922-ben pedig a Művészeti Pantheon sorozatot.

Petrovics Elek Budapesten hunyt el hosszan tartó, súlyos betegség után 1945. július 20-án. Halálának pontos okát a források nem említik. Leszármazottai nincsenek. 2006-ban a Szépművészeti Múzeum új síremléket állíttatott részére. Petrovics Elekről 1926-ban Kisfaludi Stróbl Zsigmond készített mellszobrot, festményen pedig Ferenczy Károly festette meg 1909-ben, Rippl-Rónai József 1925-ben örökítette meg alakját, Balló József pedig 1928-ban.

Petrovics Elek főbb művei/művek munkásságáról

A Szépművészeti Múzeum újabb szerzeményei, 1918.¹⁴

Ferenczy Károly: Írta Petrovics Elek. A "Művészeti Panteon" füzete. Budapest, 1923.

Lechner Ödön. I-II. kötet. Írta Vámos Ferenc; Petrovics Elek előszavával. Budapest, Amicus kiad., 1927. (Magyar Művészeti Könyvtár)

Képzőművészeti gyűjteményeink (Magyarország Vereckétől napjainkig.), 1930.¹⁵

Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. sz. első felében, Budapest, 1933.

Mattyasovszky-Zsolnay László, Budapest, 1936.

Magyar mesterművek, Pesti Napló, 1936.

Élet és művészet, Budapest, 1937.

Ferenczy Károly képeinek kiállítása, Budapest, 1940.

Szinyei Merse Pál, Budapest, 1941.

Vaszary (Kárpáti Auréllal; Budapest, 1941.)

Rippl-Rónai, Budapest, 1942.

Ferenczy, Budapest, Athenaeum, 1943.

Irod. Petrovics Elek emlékkönyv, Budapest, 1934.

Bernáth Aurél: Emlékezés Petrovics Elekre, Magyarok, 1946. 4. sz.

¹⁴ Petrovics Elek: In Szlovákiai Magyar Adatbank, <https://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/petrovics-elek/> 2019. szeptember 16.

¹⁵ Petrovics Elek: In Szlovákiai Magyar Adatbank, <https://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/petrovics-elek/> 2019. szeptember 16.

Abonyi Arany: Petrovics Elek emlékezete, Magyar Nemzet, 1967. 173. sz.¹⁶

Felhasznált irodalom

Ablonczy Balázs: A kitűnők, A korszak kulturális kitüntetettjei, Rubicon online, 2007. 4-5. <https://rubicon.hu/cikkek/a-kitunok>

A Kisfaludy Társaság, In Arcanum, A Kisfaludy Társaság, In Arcanum, <https://www.arcanum.com/hu>

Boldog Zoltán: 10 dolog, amit kevesen tudnak a Himnuszról, 2015. január. 25. Irodalmi Jelen, <https://www.irodalmijelen.hu/2015-jan-25-1436/10-dolog-amit-kevesen-tudnak-himnuszrol>

Elek Artúr: Petrovics Elek, az író, Nyugat, 1924. 8-9. szám, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00357/10849.htm>

Farkas Zoltán: Petrovics Elek, Nyugat, 1935. 8. szám, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00595/18798.htm>

Kozák Péter: Petrovics Elek, <https://www.nevpont.hu/palyakep/petrovics-elek-76d7c>, 2013.

Petrovics Elek: Arcanum, Kézikönyvtár, Magyar életrajzi lexikon, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/petrovics-elek-7748B/>

Petrovics Elek: Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Magyar életrajzi Lexikon, 1000-1990, <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12182.htm>

Petrovics Elek - SzM bibliográfiája, <https://bibliografia.szepmuveszeti.hu>
Összeállította: Illés Eszter, 2024. december 15.

Petrovics Elek: In Szlovákiai Magyar Adatbank, <https://csemadok.sk/jeles-felvideki-szemelyisegek/petrovics-elek/> 2019. szeptember 16.

Sebestyén Ágnes: A nagybányai művésztelep története, <https://www.hung-art.hu/vezetes/nagybany/>

Szinyei Merse Pál Társaság, <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/muveszet/szinyei.html>

Bódi Stefánia

¹⁶Arcanum, Kézikönyvtár, Magyar életrajzi lexikon, Petrovics Elek, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/petrovics-elek-7748B/>

habilitált egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem /NKE/
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék,
e-mail: bodi.stefania@uni-nke.hu